

Ο ρυπαίνων πληρώνει

Οι νομικές επενέργειες για τις επιχειρήσεις από την εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας

Η Οδηγία 2004/35/ΕΚ και η ενσωμάτωσή της στην ελληνική έννομη τάξη

Η Οδηγία 2004/35/ΕΚ για την περιβαλλοντική ευθύνη, την πρόληψη και αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας, ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το Π.Δ. 148/2009, το οποίο τροποποιήθηκε μεταγενέστερα με τον Ν. 4014/2011 για την περιβαλλοντική αδειοδότηση.

Παράλληλα, για τη διαχείριση των επικίνδυνων αποβλήτων, από το 2006 η ΚΥΑ 13588/725/2006 προβλέπει ότι για την απόκτηση της άδειας λειτουργίας, φορείς που διαχειρίζονται επικίνδυνα απόβλητα υποχρεούνται να προσκομίσουν στην αδειοδοτούσα αρχή ασφαλιστήριο συμβόλαιο, με συγκεκριμένο ύψος ασφαλιστικής κάλυψης (άρθρο 7) ήτοι:

- Για την άδεια διάθεσης: 1,5 εκ. ευρώ/έτος.
- Για την άδεια αξιοποίησης: 1,5 εκ. ευρώ/έτος.
- Για την άδεια αποθήκευσης ή/και διασυνοριακής μεταφοράς: 1 εκ. ευρώ/έτος.
- Για την άδεια συλλογής και μεταφοράς: 0,5 εκ. ευρώ/έτος.

Το 2011, ο Ν. 3982 για την απλοποίηση της αδειοδότησης των μεταποιητικών δραστηριοτήτων μείωσε στο ήμισυ τα ανωτέρω ποσά ασφαλιστικής κάλυψης, υπό την προϋπόθεση ότι οι μεταποιητικές δραστηριότητες διαθέτουν το καθοριζόμενο από το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης EMAS (Κανονισμοί 761/2001, 1893 /2006 και νέος Κανονισμός 1221/2009).

Ο Ν. 4042/2012 για τη διαχείριση των αποβλήτων και την ποινική προστασία του περιβάλλοντος συμπληρώνει και τροποποιεί το ισχύον σύστημα περιβαλλοντικών ελέγχων και επιβολής κυρώσεων.

Το σύστημα EMAS

Αρμόδιος φορέας για την καταχώρηση των οργανισμών στο Κοινοτικό σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου EMAS είναι η επιτροπή EMAS, η οποία συστάθηκε με την ΚΥΑ 28489/2629/1998 Υπουργών ΠΕΧΩΔΕ, Ανάπτυξης και Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών και επανασυγκροτήθηκε με την Η.Π. 19737/97 5/Ε113 Απόφαση Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ (ΦΕΚ 668/Β/ 18.5.2005).

Με την ανωτέρω Υπουργική Απόφαση ανατέθηκε στο Τμήμα Διεθνών Δραστηριοτήτων και ΕΟΚ του ΥΠΕΚΑ η Προεδρία της Επιτροπής, καθώς και οι γραμματειακές διαδικασίες που αφορούν στην εφαρμογή του Κανονισμού 761/2001. Η Επιτροπή EMAS αποτελείται από τέσσερα μέλη, εκ των οποίων, τα τρία μέλη είναι από το ΥΠΕΚΑ και το ένα μέλος από το Υπουργείο Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Εμπορικής Ναυτιλίας.

Ο αρμόδιος φορέας, μεταξύ άλλων:

- Ελέγχει τις προϋποθέσεις καταχώρησης των καταχωρημένων ή των υπό καταχώρηση οργανισμών στο Μητρώο EMAS και εισηγείται στον Υπουργό ΠΕΚΑ την καταχώρηση, διαγραφή ή αναστολή της καταχώρησης των οργανισμών και τη χορήγηση λογοτύπου.
- Διατηρεί και ενημερώνει το μητρώο των οργανισμών που είναι καταχωρημένοι στο EMAS και το ανακοινώνει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή.
- Εισηγείται την ανάθεση ελέγχων, μελετών και προγραμμάτων τεχνικής και επιστημονικής υποστήριξης για τις διαδικασίες εφαρμογής του συστήματος, την προώθηση της εφαρμογής του και για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των οργανισμών στο EMAS.
- Παρακολουθεί τις συναντήσεις σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης των αρμοδίων φορέων του EMAS και της Νομοθετικής Επιτροπής του EMAS.

Τη διαπίστευση των περιβαλλοντικών επαληθευτών, σύμφωνα με τον Κανονισμό 1221/2009, ανέλαβε στην Ελλάδα το Εθνικό Σύστημα Διαπίστευσης Α.Ε. που ιδρύθηκε με τον Ν. 3066/2002 και το οποίο αποτελεί μετεξέλιξη του Εθνικού Συμβουλίου Διαπίστευσης που λειτουργούσε στο Υπουργείο Ανάπτυξης από το 1994.

Νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προστασία του περιβάλλοντος που πρέπει να τηρείται για την εφαρμογή της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ

Η Οδηγία 2004/35/ΕΚ για την περιβαλλοντική ευθύνη καλεί τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν όλες τις νομικές διατάξεις που έχει υιοθετήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση και αφορούν τις επιπτώσεις στο

περιβάλλον των δράσεων που απαριθμούνται στο Παράρτημα III αυτής.

Συγκεκριμένα, οι ακόλουθες Οδηγίες πρέπει να εφαρμόζονται, όπως τροποποιούνται και εκάστοτε ισχύουν:

- **Ύδατα:** Οδηγία Πλαίσιο 2000/60, Οδηγία απόρριψης επικινδύνων ουσιών 76/464, Οδηγία προστασίας υπογείων υδάτων 80/68.
- **Φύση-Βιοποικιλότητα:** Οδηγία για τη διατήρηση των άγριων πουλιών 79/409/ΕΟΚ, Οδηγία για τη διατήρηση των οικοτόπων και τη δημιουργία του Δικτύου NATURA 2000 92/43/ΕΚ.
- **Απόβλητα:** Οδηγίες Πλαίσιο για τα απόβλητα 2008/98/ΕΚ και προγενέστερες, Οδηγία διαχείρισης επικινδύνων αποβλήτων 99/31, απόβλητα εξορυκτικής βιομηχανίας 2006/21.
- **Διασυνοριακή μεταφορά αποβλήτων:** Κανονισμός 1013/2006.
- **Μεταφορά επικινδύνων -ρυπογόνων εμπορευμάτων:** Οδηγία 96/49.
- **Χημικές ουσίες:** Οδηγία 67/548, Κανονισμός REACH 1907/2006, Οδηγία 2006/121.
- **Επικίνδυνα παρασκευάσματα:** Οδηγία 1999/45, Κανονισμός 1272/2008.
- **Βιοκτόνα, φυτοπροστατευτικά:** Οδηγίες 98/8, 91/414.
- **Γενετικά Τροποποιημένοι Οργανισμοί:** Οδηγίες 90/219, 2001/18.
- **Βαριά ρυπαίνουσες εγκαταστάσεις:** IPPC Οδηγίες 96/61, 2008/1.

Αρμόδιοι φορείς για την εφαρμογή της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ

Την ευθύνη για την εφαρμογή της Οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη έχει το ΥΠΕΚΑ και ειδικότερα η Ειδική Γραμματεία Επιθεώρησης Περιβάλλοντος και Ενέργειας η οποία συστάθηκε ως ενιαίος διοικητικός με τον Ν. 3818/2010 (άρθρο 6) και σε αυτήν υπάγονται:

- Η Ειδική Υπηρεσία Επιθεωρητών Περιβάλλοντος (άρθρο 9 του Ν. 2947/2001).
- Το Συντονιστικό Γραφείο Αντιμετώπισης Περιβαλλοντικών Ζημιών (άρθρο 6 του Π.Δ 148/2009), το οποίο λειτουργεί σε κεντρικό επίπεδο. Επικουρείται από τη γνωμοδοτική Επιτροπή Αντιμετώπισης Περιβαλλοντικών Ζημιών, η οποία είναι υπό

σύσταση. Παράλληλα, έχουν συσταθεί στις περισσότερες Αποκεντρωμένες Διοικήσεις, Περιφερειακές Επιτροπές Αντιμετώπισης Περιβαλλοντικών Ζημιών.

- Η Ειδική Υπηρεσία Επιθεωρητών Ενέργειας (άρθρο 16 του Ν. 4030/2011 Ειδική Υπηρεσία Επιθεωρητών Δόμησης και Ενέργειας).

Το Συντονιστικό Γραφείο Αντιμετώπισης Περιβαλλοντικών Ζημιών έχει την αρμοδιότητα να εισηγείται στον Υπουργό ΠΕΚΑ:

- τα μέτρα αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημίας,
- την έγκριση των δαπανών πρόληψης και αποκατάστασης,
- την ανάληψη δράσης για πρόληψη και αποκατάσταση όταν η ζημία επηρεάζει άλλα κράτη μέλη,
- τη λήψη των αναγκαίων νομοθετικών και διοικητικών μέτρων για την υλοποίηση του Π.Δ. 148/2009,
- τη γνωμοδότηση για την εφαρμογή της χρηματοοικονομικής ασφάλειας,
- τη συνεργασία με άλλους φορείς και τη σύνταξη εκθέσεων εφαρμογής.

Το Συντονιστικό Γραφείο Αντιμετώπισης Περιβαλλοντικών Ζημιών, ως κεντρικό και συντονιστικό όργανο, συνεργάζεται για την εφαρμογή του Π.Δ. 148/2009 με την Ειδική Υπηρεσία Επιθεωρητών Περιβάλλοντος, καθώς και με τις Περιφερειακές Επιτροπές Αντιμετώπισης Περιβαλλοντικών Ζημιών. Για την εύρυθμη συνεργασία τους εκδόθηκαν οι Εγκύκλιοι:

Α) 65/22.11.2011 «Συνεργασία και συντονισμός για θέματα εφαρμογής του Π.Δ.148/2009 σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη για την πρόληψη και αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας».

Β) 1724/19.10.2010 «Κανόνες λειτουργίας Περιφερειακών Επιτροπών αντιμετώπισης περιβαλλοντικών ζημιών».

Η Ειδική Υπηρεσία Επιθεωρητών Περιβάλλοντος, δέχεται αιτήματα ανάληψης δράσης βάσει του άρθρου 13 του Π.Δ. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα άρθρα 16 και 17 του Π.Δ.:

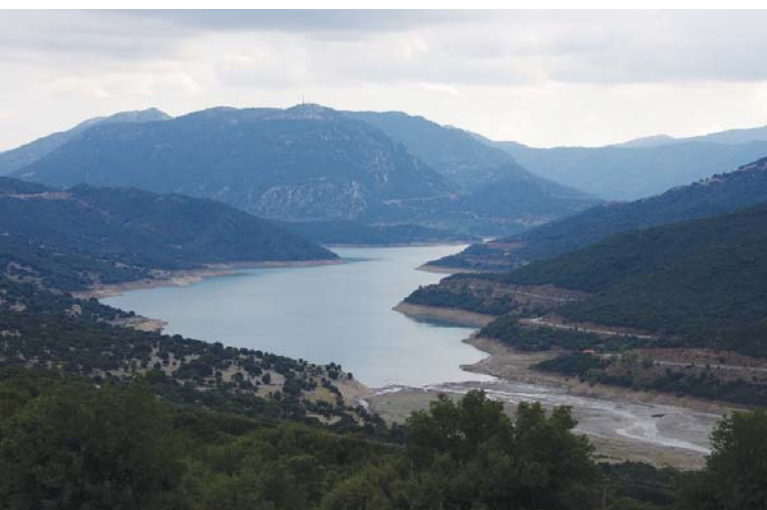
- διενεργεί τακτικούς ή έκτακτους περιβαλλοντικούς ελέγχους για την τήρηση των υποχρεώσεων από τους φορείς εκμετάλλευσης και
- εισηγείται την επιβολή διοικητικών κυρώσεων σε φορείς εκμετάλλευσης που παραβαίνουν τις διατάξεις για την περιβαλλοντική ευθύνη.

Ποιά ρύπανση καλύπτεται από την περιβαλλοντική ασφάλιση;

Από την περιβαλλοντική ασφάλιση καλύπτεται η διασπορά, η απελευθέρωση, η διαρροή στερεού, υγρού ή αέριου στοιχείου το οποίο μπορεί να ρυπάνει το έδαφος, την ατμόσφαιρα, τα ύδατα, εντός ή εκτός των εγκαταστάσεων του ασφαλισμένου.

Πότε υπάρχει περιβαλλοντική ευθύνη;

- Η ζημία πρέπει να είναι συγκεκριμένη και μετρήσιμη.
- Να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ επιχείρησης και ζημίας.
- Η ευθύνη είναι αντικειμενική οπότε δεν απαιτείται δόλος ή αμέλεια του φορέα εκμετάλλευσης.

Τεχνητή λίμνη Μόρνου, Φωτ. Αρχείο ΕΚΒΥ/Θ. Ταγδαλιδης

Έξοδα τα οποία καλύπτει η περιβαλλοντική ασφάλιση

- Περιορισμού και πρόληψης της ρύπανσης.
- Διερεύνησης και διαπίστωσης της ρύπανσης.
- Κόστος καθαρισμού εδαφών, υδάτων υπόγειων και επιφανειακών, αποκομιδής, απομάκρυνσης των ρύπων.
- Παρακολούθησης του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα.
- Αποκατάστασης των προστατευόμενων ειδών - βιοτόπων.

Δεν καλύπτονται ζημίες και έξοδα από:

- Πόλεμο, τρομοκρατικές ενέργειες.
- Ποινές, πρόστιμα.
- Ηθελμημένες πρακτικές που εύλογα αναμένεται να προξενήσουν ζημία.
- Μη συμμόρφωση με αποφάσεις αρμοδίων αρχών και με τη νομοθεσία.
- Εκπομπή ρύπων εντός των ορίων της άδειας λειτουργίας.
- Γνωστές προϋπάρχουσες συνθήκες ρύπανσης.

Αντικειμενική ευθύνη και υποκειμενική ευθύνη

Η αντικειμενική ευθύνη αφορά περιβαλλοντική ζημία που προκαλεί η άσκηση των εγγενώς επικίνδυνων για το περιβάλλον δραστηριοτήτων, ήτοι οιασδήποτε από τις επαγγελματικές δραστηριότητες που απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙΙΙ της Οδηγίας και σε οιαδήποτε επικείμενη απειλή τέτοιας ζημίας.

Η υποκειμενική ευθύνη αφορά ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων που προκαλεί η άσκηση οιασδήποτε από τις δραστηριότητες, πλην εκείνων που απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙΙΙ και σε οιαδήποτε επικείμενη απειλή τέτοιας ζημίας. Η Οδηγία επεκτείνεται σε κάθε είδους δραστηριότητα, ανεξάρτητα από τον βαθμό όχλησης.

Η **αντικειμενική** ευθύνη αφορά ζημία:

- σε ύδατα,
- στο έδαφος,
- σε προστατευόμενα είδη,
- σε οικοτόπους.

Η **υποκειμενική** ευθύνη αφορά ζημία:

- σε προστατευόμενα είδη.
- σε οικοτόπους.

Σύμφωνα με το άρθρο 4, παρ. 1 του Π.Δ. 148/2009, η αντικειμενική ευθύνη επεκτείνεται σε όλους τους φορείς εκμετάλλευσης ανεξάρτητα από το είδος της δραστηριότητας, εισάγοντας έτσι αυστηρότερο καθεστώς από το προβλεπόμενο στην Οδηγία.

Πώς ορίζεται ο Φορέας εκμετάλλευσης;

Ο φορέας εκμετάλλευσης είναι οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, το οποίο εκμεταλλεύεται ή ελέγχει την επαγγελματική δραστηριότητα ή στο οποίο έχει μεταβιβασθεί αποφασιστική οικονομική αρμοδιότητα όσον αφορά στην τεχνική λειτουργία τέτοιας δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένου και του κατόχου σχετικής άδειας ή εξουσιοδότησης, ή του νόμιμου εκπροσώπου της επαγγελματικής δραστηριότητας, ή οποιουδήποτε προσώπου καταχωρεί ή κοινοποιεί τέτοια δραστηριότητα (άρθρο 2, παρ. 6, Π.Δ.).

Ο Φορέας υποχρεούται να πληρώσει το κόστος:

- των απαραίτητων μέτρων πρόληψης (άρθρο 8 του Π.Δ.),
- των απαραίτητων μέτρων περιορισμού της ρύπανσης (άρθρο 9 του Π.Δ.),
- εκτίμησης της περιβαλλοντικής ζημίας και του καθορισμού των μέτρων αποκατάστασης (άρθρα 10, 11 του Π.Δ.),
- των απαραίτητων μέτρων αποκατάστασης (άρθρα 9, 10, 11 του Π.Δ.),
- πιθανόν των διοικητικών δαπανών και των δαπανών επιβολής του νόμου που θα υποχρεωθεί να καταβάλει η Διοίκηση και δικαιούται να ανακτήσει (άρθρο 11 του Π.Δ.).

Απαλλάσσεται όμως εάν αποδείξει ότι:

- η ζημία οφείλεται σε πράξη τρίτου, ενώ υπήρχαν τα αναγκαία μέτρα ασφαλείας,
- η ζημία ανάγεται σε συμμόρφωση σε εντολή δημόσιας αρχής (άρθρο 11, παρ. 4),
- δεν ενήργησε με δόλο ή αμέλεια (να το αποδείξει) και έχει προβλεφθεί ρητά στην άδεια ή έγκριση από τη δημόσια αρχή,
- δεν ήταν δυνατό να προβλεφθεί, από το επίπεδο των επιστημονικών και τεχνολογικών γνώσεων ο χρόνος που έγινε η εκπομπή ή η δραστηριότητα,
- η ζημία πραγματοποιήθηκε ή οφείλεται σε γεγονός που προκλήθηκε και έληξε πριν από τις 30.4.2007, ημερομηνία που τέθηκε σε ισχύ η Οδηγία.

Προβλήματα κατά την εφαρμογή της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ

- Πολυδιασπασμένο νομικό πλαίσιο, μη κωδικοποίηση περιβαλλοντικής νομοθεσίας.
- Μη επαρκές σύστημα περιβαλλοντικού ελέγχου.
- Νέες νομοθετικές διατάξεις η εφαρμογή των οποίων απαιτεί έκδοση Κανονιστικών Πράξεων που σταδιακά θα εκδοθούν: α) Ν. 4014/2011 για την περιβαλλοντική αδειοδότηση, β) Ν. 4042/2012 για τη διαχείριση των αποβλήτων και την ποινική προστασία του περιβάλλοντος.
- Υπό έκδοση η Κοινή Υπουργική Απόφαση, με πρωτοβουλία του ΥΠΕΚΑ, που θα καθορίζει τη σταδιακή υπαγωγή επιχειρήσεων σε υποχρεωτική περιβαλλοντική ασφάλιση, καθώς και το είδος της ασφαλιστικής κάλυψης (έχει συσταθεί και λει-

Ποταμός Σπερχειός, Διοχέτευση νερού σε κανάλι, Φωτ. Αρχείο ΕΚΒΥ/Εγχρωμων

Ποταμός Γαλλικός, απόθεση σκουπιδιών κοντά στην κοίτη του ποταμού, Φωτ. Αρχείο ΕΚΒΥ/Ράνια Γιαννάκου

τουργεί σχετική ομάδα εργασίας με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς).

- Μη επαρκής καταγραφή - γνώση της κατάστασης του περιβάλλοντος στην Ελλάδα, έλλειψη αξιόπιστων και επαρκών βάσεων περιβαλλοντικών δεδομένων. Τα ανωτέρω αποτελούν, αν όχι απαραίτητο, τουλάχιστον επιβροητικό στοιχείο για την επαναφορά του περιβάλλοντος στην «προτέρα κατάσταση».
- Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 2010 (COM 581) για την εφαρμογή της Οδηγίας αναγνωρίζει την ανάγκη:
 - ανταλλαγής πληροφοριών και συστηματικής ενημέρωσης μεταξύ των βασικών ενδιαφερόμενων (φορείς εκμετάλλευσης, αρμόδιες αρχές, ενώσεις βιομηχανιών, ΜΚΟ, Ε. Επιτροπή, Εμπειρογνώμονες),
 - πληρέστερης κάλυψης της περιβαλλοντικής ζημίας στο θαλάσσιο οικοσύστημα,
 - μεγαλύτερης εμπειρίας στον τομέα της χρηματοοικονομικής ασφάλειας,
 - εύρεσης αποτελεσματικών τρόπων εξασφάλισης οικονομικών πόρων για την αντιμετώπιση συμβάντων ρύπανσης ευρείας κλίμακας.

Προοπτικές - Προτάσεις

- Οι **περιβαλλοντικοί έλεγχοι** θα αυξηθούν και θα συστηματοποιηθούν στο άμεσο μέλλον με τη σταδιακή εφαρμογή του Ν. 4014/2011 για την περιβαλλοντική αδειοδότηση. Συγκεκριμένα: α) οι περιβαλλοντικοί ελεγκτές θα πλαισιωθούν από εξουσιοδοτημένους ιδιώτες ελεγκτές, β) οι επιχειρήσεις θα έχουν ηλεκτρονική ταυτότητα αναρτημένη στο διαδίκτυο όπου θα παρουσιάζεται η περιβαλλοντική συμπεριφορά τους, γ) οι έλεγχοι θα σχεδιάζονται και θα γίνονται σε συστηματική βάση και όχι μόνον κατόπιν καταγγελίας, όπως συνήθως συμβαίνει σήμερα, δ) οι προβλεπόμενες κυρώσεις θα αναπροσαρμοστούν και πιθανότατα θα αυξηθούν.
- Με την εφαρμογή του νέου **Ν. 4042/2012**, θα αυξηθεί η προστασία του περιβάλλοντος και θα εφαρμοσθούν νέες αυστηρότερες ποινικές κυρώσεις.
- **Δικαίωμα καταγγελίας** έχουν: α) οι αρμόδιες αρχές, β) κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που επηρεάζεται ή ενδέχεται να επηρεασθεί από περιβαλλοντική ζημία, ή έχει έννομο συμφέ-

ρον από τη λήψη περιβαλλοντικής απόφασης σχετικά με τη ζημία, περιλαμβανομένων των ΜΚΟ (άρθρο 13 του Π.Δ. 148).

- Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ύστερα από συνεχείς προτροπές από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει επιταχύνει τον χρόνο εκδίκασης των υποθέσεων παράβασης της περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Η Ελλάδα σήμερα έχει 28 ανοιχτές υποθέσεις στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που περιλαμβάνουν την εφαρμογή των οδηγιών που προαναφέρθηκαν (ενότητα 3).
- Ενδείκνυται η άμεση αξιοποίηση, με πρόταση και συνεργασία του επιχειρηματικού κόσμου μέσα από τους φορείς εκπροσώπησης του, με τα υπουργεία ΠΕΚΑ και Οικονομίας, Οικονομικών, Ανταγωνισμού και Ναυτιλίας, για εμπλουτισμό των δύο σχετικών επιχειρησιακών προγραμμάτων του ΕΣΠΑ, ήτοι των ΕΠΑΝ και ΕΠΠΕΡΑΑ, με την ένταξη δράσεων για καθαρές (αντιρυπαντικές) πράσινες τεχνολογίες, με σκοπό την άμεση οικονομική υποβοήθηση των επιχειρήσεων στη διαδικασία της περιβαλλοντικής ασφάλισής τους. Σημειωτέον ότι, η περιβαλλοντική ασφάλιση αφεαυτής δεν μπορεί να επιδοτηθεί, καθώς αποτελεί λειτουργικό έξοδο.
- Ασφάλιση αφεαυτής δεν μπορεί να επιδοτηθεί, καθώς αποτελεί λειτουργικό έξοδο.

Βιβλιογραφία - Πηγές πληροφόρησης

Παρουσιάσεις εισηγητών: Α. Καλλία, Μ. Καραβασίλη, Σ. Πουλή, Γ. Κωσταντινίδου, Χ. Χασιώτη, Κ. Χατζηγιαννάκη. Εκδήλωση του ECOCITY: «Ο ρυπαίνων πληρώνει», Θεσσαλονίκη, 25.1.2012, www.ecocity.gr.
Α. Kallia-Antoniou, «Civil Liability-The implementation of the Directive 2004/35/EC». Ankara, Turkey, Regional Environment Committee (REC), 2010, https://www.rec.org.tr/dyn_files/.../1655-Environmental-Liability.pdf.
Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιά «Περιβαλλοντική Ευθύνη-Θεωρητικές Εξελίξεις και Ζητήματα Εφαρμογής», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010.
www.ypeka.gr.
www.europa.eu.
www.insuranceeurope.eu.

Δρ. Αγγελική Καλλία,
Δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω,
Εμπειρογνώμων Ευρωπαϊκού Δικαίου Περιβάλλοντος
ankallia@auth.gr